

**Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ
ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ.**

Κωνσταντίνου Ι. Κορναράκη,
Καθηγητή του Τμήματος Θεολογίας
της Θεολογικής Σχολής του Παν. Αθηνών

Η επιστημονική δράση του σχετικά με τη Βιοηθική στο πλαίσιο της ακαδημαϊκής του ιδιότητας.

Στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών το μάθημα της Βιοηθικής εισήχθη στο Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας, αρχικώς ως Το Δίκαιο της Εκκλησίας και Βιοηθική (2005-2011) και αργότερα ως Βιοηθική (2011 μέχρι σήμερα). Στο Τμήμα Θεολογίας εισήχθη στο αναμορφωμένο Πρόγραμμα Σπουδών από το ακαδημαϊκό έτος 2016-2017, ως Θεολογία και Βιοηθική, με διδάσκοντα τον ομιλούντα. Κατά τη δεκαετία του '90, δίδαξε στο Τμήμα Θεολογίας θέματα Βιοηθικής, ως κεφαλαίου της Χριστιανικής Ηθικής, ο καθηγητής Νικόλαος Μητσόπουλος, σκαπανεύς της θεολογικής επιστήμης στον ειδικό αυτό χώρο.

Ο Καθηγητής Σταυρόπουλος, ωστόσο, υπήρξε επίσης εκ των πρωτοπόρων στα ζητήματα βιοηθικής. Από το 1973, όταν υπέβαλε διδακτορική διατριβή στο Πανεπιστήμιο της Λουβαίν με τίτλο «Η Εκκλησία της Ελλάδος έναντι των προβλημάτων της τεκνογονίας, Τρόποι προσέγγισης κατά την τελευταία πεντηκονταετία» μέχρι σήμερα, επί μισό αιώνα ασχολήθηκε με φλέγοντα ζητήματα όπως η ΙΥΑ, τα βλαστοκύτταρα, η κλωνοποίηση, οι μεταμοσχεύσεις, η Ευθανασία κ.λπ. Κατ' ουσίαν, με τον καθηγητή Σταυρόπουλο ξεκινά η ερευνητική ενασχόληση της Θεολογικής Σχολής Αθηνών με το αντικείμενο της Βιοηθικής στο πλαίσιο των εφαρμογών και της καταγραφής νέων ερευνητικών δεδομένων. Ο Καθηγητής δεν επεμβαίνει με ηθικές παρεμβάσεις όπως οι παλαιότεροι καθηγητές αλλά στοχάζεται και αναζητά λύσεις. Συνεργάστηκε προς τούτο στην Ελλάδα και στο εξωτερικό με φορείς που θα μπορούσαν να

διαφωτίσουν τους προβληματισμούς του και να συμβάλουν στην επίλυσή τους. Βασικό του μέλημα να τοποθετήσει τη θέση της Εκκλησίας μέσα στη δημόσια σφαίρα για να καταδειχθεί ότι η «αλληλοπεριχώρηση» θεολογίας και σύγχρονου κόσμου είναι ανθρωπολογικά γόνιμη.

Σημαντική, εξ επόψεως επιστημονικής, η συνεισφορά του σε ένα μεγαλόπνοο έργο, όπως αυτό της παρακολούθησης των δημοσιευμάτων του τύπου, σχετικά με νέα επιτεύγματα στον χώρο των βιοϊατρικών τεχνολογιών. Με τη βοήθεια των συνεργατών του στον Τομέα Χριστιανικής Λατρείας, Αγωγής και Διαποιμάνσεως στο Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας, κ. Άγγελο Βαλλιανάτο και κ. Αριάδνη Σαραντουλάκου, συμπεριέλαβαν σε μια έντυπη έκδοση άρθρα της διετίας 1997-1998 που αναφέρονται στη Βιοηθική (δημοσιευμένα στον θεολογικό-εκκλησιαστικό τύπο αλλά και δημοσιεύματα που περιέχονται σε αυτοτελείς ή συλλογικούς τόμους), υπό τον τίτλο «Αναφορές του θεολογικού και εκκλησιαστικού τύπου σε θέματα Βιοηθικής»

Τα θεμέλια της θεολογικής ανθρωπολογίας, θεμέλια βιοηθικής ανθρωπολογίας

Όπως εξηγεί ο Καθηγητής Σταυρόπουλος, για να αντιληφθούμε τη θέση και την αξία του ανθρώπου εντός της δημιουργίας πρέπει, προ πάσης απαντήσεως, να είναι σαφές μέσα μας και να γνωρίζουμε τι είναι ο άνθρωπος. Τούτο είναι θεμελιώδες για να κατανοήσουμε ότι κατά την αντίληψη της θεολογίας, ο κόσμος και ο άνθρωπος είναι θεία δημιουργήματα, ενώ ο άνθρωπος έχει πλαστεί κατ' εικόνα Θεού με σκοπό να πραγματώσει το καθ' ομοίωση. Η περιγραφή της εκ χώματος και νερού δημιουργίας του διατρανώνει α) την αντίληψη ότι ο άνθρωπος είναι συγγενής με τον Θεό και β) ότι ο άνθρωπος δεν είναι ένα ονριγμένο και εγκαταλελειμμένο στη γη(ανθρωπολογική αρχή του MartinHeidegger). Επομένως με αυτό τον τρόπο υπογραμμίζεται η έννοια του ανθρώπου ως θείου

δημιουργήματος που αποτελεί και βασική προϋπόθεση για τον σεβασμό της ανθρώπινης ζωής.

Η Βιοηθική και η ηθική της ευθύνης

Το ξάφνιασμα από τις δυνατότητες και τις προοπτικές ενός «Καινούργιου θαυμαστού κόσμου» θέτει για άλλη μία φορά αρχαία ερωτήματα:

- Υπάρχει άραγε ένας ηθικός κανόνας αδιαμφισβήτητος που μπορεί να μας βοηθήσει στη λήψη κρίσιμων αποφάσεων;
- Μπορεί η παραδοσιακή ηθική υπό οποιαδήποτε μορφή της να μας εφοδιάσει με απαντήσεις οι οποίες θα καταστήσουν πιο εύκολο το έργο της λήψης αποφάσεων;
- Επί τη βάσει ποιων κριτηρίων μπορούμε να αξιοποιήσουμε τις ηθικές θεωρίες; Τα ερωτήματα αυτά είναι πολύ σημαντικά όταν μάλιστα ο ίδιος ο Beauchamp ισχυρίζεται ότι δεν υπάρχει μία αντικειμενική και αδιαμφισβήτητη θεωρία η οποία θα μπορούσε να βοηθήσει στην αξιολογική αποτίμηση των σημαντικών βιοτεχνολογικών επιτευγμάτων.

Κατά τον Καθηγητή Σταυρόπουλο, εκείνο που ορίζει τη ρότα της τεχνολογίας είναι το *ήθος*. Τούτο είναι ιδιαίτερα σημαντικό διότι ανάλογα με τη χρήση της τεχνολογίας αποτυπώνεται η εικόνα που έχουμε για τον άνθρωπο και τον κόσμο, εικόνα την οποία πολλές φορές λησμονούμε. Εδώ προβάλλεται η σημασία της αυτογνωσίας την οποία υπενθυμίζει ο στίχος του Πινδάρου, «γένοιο οίος εσσί, μαθών». Πριν από τον τεχνολογικό σχεδιασμό, ο άνθρωπος θα πρέπει να λύσει το πρόβλημα της υπαρξιακής του ταυτότητας. Η επείγουσα αυτή ανάγκη τεκμαίρεται από το γεγονός ότι η ευθύνη του ανθρώπου απέναντι στον τρόπο με τον οποίο χειρίζεται την τεχνολογία είναι μεγάλη, ιδιαιτέρως εάν ληφθεί υπόψη ότι κάθε μορφή ζωής, από τα βακτήρια μέχρι τον άνθρωπο, συνδέεται με ένα ιδιόρρυθμο δίκτυο και οι επιπτώσεις της διαχέονται στο σύμπαν.

Το πρόβλημα της αυτογνωσίας συνδέεται άρρηκτα με τις βαθύτατες ανάγκες και επιθυμίες που προβάλλονται ως αναφαίρετα δικαιώματα της ανθρώπινης ύπαρξης. Όταν ο άνθρωπος δεν έχει υψηλό βαθμό αυτογνωσίας τότε βρίσκει στην τεχνολογία το μέσο πραγματοποίησης αυτών των βαθύτατων, θα λέγαμε ασυνείδητων, αναγκών και επιθυμιών. Ο Καθηγητής κάνει λόγο για τη «λογική της επιθυμίας», δηλαδή την επιβεβαίωση και ανάδειξη της εσωτερικής συνοχής του ψυχικού οργανισμού που τελικά μετατρέπει την επιθυμία σε τεχνοκρατική λογική που μπορεί να υλοποιήσει τις σκέψεις και τις επιθυμίες του. Σε επίπεδο πρακτικών εφαρμογών ο άνθρωπος αυτός, με τη βοήθεια της βιολογικής επανάστασης, φτάνει μέχρι του σημείου να χειρίζεται τα όργανα του σώματός του ως εξαρτήματα και να παρεμβαίνει στο γενετικό του εξοπλισμό. Κατά τον Καθηγητή Σταυρόπουλο οι κίνδυνοι αυτοί καθιστούν αναγκαία μία αξιολογική πρόκληση της τεχνολογίας.

Με αυτήν προοπτική ο Καθηγητής Σταυρόπουλος φαίνεται να προτιμά την ηθική της ευθύνης. Η ηθική της ευθύνης (την οποία ανέπτυξε με συστηματική πληρότητα ο Η. Jonas), όμως, προϋποθέτει την λειτουργία του ήθους ως πορείας τελείωσης. Ο ίδιος έχει ασχοληθεί με την έννοια του φιλοκαλικού ήθους, όπου αυτό το φιλοκαλικό ήθος νοείται ως ο τρόπος μεταμόρφωσης του ανθρώπου και η βεβαιότητα ότι η δημιουργία είναι καλή λίαν. Το ήθος της μεταμόρφωσης και της ανακαίνισης του όλου ανθρώπου αποτελεί τη στέρεη βάση ώστε ο άνθρωπος να μπορεί πράγματι να επιδείξει ευθύνη ως στάση σεβασμού σε οποιαδήποτε μορφή ζωής

Η ποιμαντική εφαρμογή της θεολογικής σκέψης ως προς τα βιοηθικά ζητήματα

1. Μπορεί η Εκκλησία να αντιμετωπίσει τις καινοφανείς προκλήσεις στον χώρο των βιοϊατρικών επιτευγμάτων;

Ο Καθηγητής Σταυρόπουλος γνωρίζει επαρκώς ότι το ενδιαφέρον που επιδεικνύει η Ορθόδοξη Εκκλησία προς τις εξελίξεις είναι προϊόν ανησυχίας που προκαλείται από τις παρεμβάσεις της νέας τεχνολογίας στο χώρο της αναπαραγωγής ή και της θεραπείας και αυτό για λόγους που έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με αρχές της χριστιανικής ανθρωπολογίας. Μπορεί η Εκκλησία να έχει ουσιαστικό λόγο σε αυτή την τεχνολογική επανάσταση; Ο ίδιος είναι πεπεισμένος ότι η χριστιανική, όπως και κάθε άλλη φιλοσοφική ή θρησκευτική παραδοσιακή ηθική, βρίσκεται μπροστά σε δισεπίλυτα προβλήματα που δεν επιδέχονται εύκολες λύσεις και αποφάσεις ούτε όμως και αναβολές. Ειδικότερα η Ορθόδοξη Εκκλησία καλείται να δώσει απαντήσεις χωρίς πάντα να έχει συγκεκριμένα ερείσματα πάνω στα οποία θα στηριχθεί για τις απαντήσεις της. Ερείσματα, δηλαδή, που να ξεκινούν, από την Αγία Γραφή, την ιερά Παράδοση και τις κανονικές αποφάσεις των Συνόδων της. Καλείται, ωστόσο, να δώσει απαντήσεις προκαλούμενη, είτε από ερωτήματα μεμονωμένων πιστών είτε από την πολιτεία η οποία θέλει να νομοθετήσει επ' αυτών, είτε από την επιστημονική κοινότητα που οι νέες ανακαλύψεις την ωθούν στις εφαρμογές τους.

2. Ανάγκη εκσυγχρονισμού της Ποιμαντικής

Η Εκκλησία, κατά τον Καθηγητή, δεν έχει δικαίωμα, εφ' όσον της το ζητούν η εφ' όσον διαπιστώνει μία δυσκολία, να μη προστρέξει με ευήκοον ους στην κραυγή του σύγχρονου ανθρώπου. Γνωρίζει όμως, στην εποχή της ύστερης νεωτερικότητας, ότι ούτε η παραδοσιακή ηθική, ούτε η φιλοσοφική, ούτε η θρησκευτική μπορούν να είναι δεσμευτικές για τις εφαρμογές της σύγχρονης τεχνολογίας. Πώς είναι, λοιπόν, δυνατόν να εξισορροπηθούν:

- Η τάση για πρόοδο
- Η κάλυψη βαθύτερων ανθρωπινων αναγκών και επιθυμιών με
- Την αναζήτηση ενός ηθικού δέοντος που διαμορφώνει το ανθρωπινό ήθος;

Από τους προβληματισμούς του Καθηγητή, συνάγω ότι απαιτείται ένα είδος εκσυγχρονισμού του ποιμαντικού έργου:

α. Ως προς την κατανόηση ότι οι κανόνες της Εκκλησίας δεν είναι, κυρίως, νομικοί κανονισμοί αλλά εφαρμογές των δογμάτων της Εκκλησίας σε όλους τους τομείς της πρακτικής ζωής της χριστιανικής κοινωνίας. Τούτο θεωρώ ότι είναι θεμελιώδες για την υπέρβαση μιας, τρόπον τινά, θρησκευτικής δεοντολογίας που, εστιάζοντας στο «γράμμα», αποκλείει μέλη της Εκκλησίας από την αναζήτηση ουσιαστικών απαντήσεων στα ερωτήματά τους.

β. Ως προς την κατανόηση του Πνευματικού ότι, εν τινι μέτρω, οφείλει να ασκεί κλινικό έργο το οποίο πραγματοποιείται με την εξατομίκευση των αρχών της θεολογικής ανθρωπολογίας, αναλόγως με την περίπτωση, και το οποίο είναι στην ουσία του θεραπευτικό έργο.

Προϋποθέσεις συμμετοχής της Εκκλησίας σε διεπιστημονικούς διαλόγους

Κατά τον Καθηγητή Σταυρόπουλο, «σε μία πλουραλιστική κοινωνία, όπως αυτή στην οποία ζούμε, είναι ανάγκη ν' ακουστεί η φωνή όλων: της Επιστήμης, της Κοινωνίας, της Ηθικής, του Νόμου, της Θρησκείας, της Εκκλησίας. Δεν χρειάζεται ν' αντιπαρατεθούν σιωπηλή πλειοψηφία και κραυγαλέες μειοψηφίες. Ούτε πάλι να επικρατήσει η ισχυρότερη φωνή επειδή ακριβώς φωνασκεί. Θα πρέπει να λάβουμε υπόψη και σιωπές που «ξεκουφάνουν» (εκκωφαντικές), οι οποίες εγγράφονται σε μια μακρά παράδοση του τόπου στον οποίο ζούμε. Το ζητούμενο είναι η χρυσή τομή που θα εξασφαλίσει την αξιοπρέπεια του ανθρώπου και την αλήθεια, μόνο που η στάση μας θα πρέπει να είναι «αληθεύουσα εν αγάπη» (Εφεσίους 4, 15), πράγμα όχι τόσο απλό και εύκολο».

Μελετώντας κάποιος τις θέσεις του Καθηγητή ως προς τις προϋποθέσεις αλλά και τις πιθανές συνθήκες ενός

διεπιστημονικού διαλόγου, διαπιστώνει δύο σημαντικά προβλήματα:

Το πρώτο πρόβλημα αφορά ένα επιστημονικό φονταμενταλισμό ο οποίος και επενδύει με μεταφυσική χροιά τη γνώση.

Δεύτερο πρόβλημα: πώς θα απεργαστούμε μια αλληλοπεριχώρηση πίστεως και γνώσεως ώστε «να μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι μυστηριωδώς γονιμοποιούν η μία την άλλη και αλληλοπεριχωρούνται χωρίς να είναι αναγκαίο και να τις ιεραρχούμε, βάζοντας τη μία πάνω στην άλλη».

Κωδικοποιώντας κάποιες προτάσεις του μπορεί κάποιος να παρατηρήσει τα εξής:

1. Μία αμφίδρομη ή πολύδρομη επικοινωνία είναι απαραίτητη για να μπορέσει να γίνει ένας σωστός διάλογος.
2. Για την επιτυχή έκβαση του διαλόγου αυτού απαιτητό είναι να ανοίξει ένας προεισαγωγικός διάλογος «για την Ηθική του διαλόγου, τι σημαίνει και πως τελικά επιτυγχάνεται».
3. Θέμα του διαλόγου αυτού θα μπορούσε να είναι η σύνολη αντιμετώπιση των δυνατοτήτων και των δυσκολιών, όχι η μερική εκλογίκευσή τους, ώστε να βοηθηθεί η ανθρωπότητα να καρπωθεί δημιουργικά τα εκπληκτικά αποτελέσματα της έρευνας και να αποφύγει τους κινδύνους που ενδεχομένως μπορεί να επιφέρει η εφαρμογή τους, ιδιαιτέρως μέσω ενός ελεγχόμενου χειρισμού του γενετικού υλικού εκ μέρους της Βιοτεχνολογίας.

Τι παραδίδει ο Καθηγητής Σταυρόπουλος στους επομένους

Ο Καθηγητής Σταυρόπουλος ανήκει στη χορεία των φωτισμένων επιστημόνων οι οποίοι αντιλήφθηκαν ότι η Θεολογία έχει ανάγκη, α) να εκσυγχρονίσει τον ποιμαντικό λόγο της και β) να επιδιώξει τον διεπιστημονικό διάλογο, ώστε να συμβάλει στο μέτρο που της αντιστοιχεί στην ευημερία πνεύματος και σώματος στη σύγχρονη

κοινωνία. Ακάματος, εξακολουθεί με ζωντάνια νέου επιστήμονος να πληροφορείται τα νέα επιτεύγματα και μέσα από τα γραπτά του να μοιράζεται την επιστημονική πείρα του. Η επιστημονική δράση του (και) σε αυτό τον τομέα κληροδοτεί στους διαδόχους του την ευθύνη να επεκτείνουν δημιουργικά (ένα επίρρημα που εκφράζει τους οραματισμούς του) τα επιτεύγματά του προς όφελος της ανάδειξης του ποιμαντικού έργου της Εκκλησίας.

Εύχομαι ο Θεός να τον ενισχύει ώστε να διατηρήσει επί μακρόν αυτή τη ζωντάνια και να μην παύσει να εργάζεται με ποιμαντική ευαισθησία προς όφελος του πληρώματος της Εκκλησίας.